

MASOFAVIY TARZDA OLIB BORILADIGAN ARBITRAJNING O‘ZIGA XOS JIHATLARI HAMDA VUJUDGA KELADIGAN MUAMMOLAR

Ergashev Mirozbek Tohir o‘g‘li

O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi Davlat xizmatlari markazlari va FXDYO organlari faoliyatini muvofiqlashtirish boshqarmasi ish-yurituvchi kotibi hamda Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti

Tel: +998914148778

e-mail: ergashevmirzobek414@gmail.com

Annotatsiya: o‘tgan asrning oxirida internetning yaratilishi dunyo jamiyatchiligida tub burilishlarga sabab bo‘ldi. Barcha sohalarda yangiliklar vujudga kelishi bilan bir paytda huquqiy nizolarning yangi turlari paydo bo‘ldi, lekin shu bilan birga ushbu nizolarni hal etishga qodir bo‘lgan mexanizmlar ham vujudga keldi. Ayniqsa, arbitraj sudlarini tashkillashtirish Covid-19 pandemiyasi davrida juda ham tub burilishlar sodir bo‘ldi. Yangicha usul hisoblangan onlayn arbitrajning vujudga kelishi arbitraj sudini tanlovchilar orasida keng imkoniyatlarni yaratdi. Shu bilan birga, onlayn arbitrajda ham ba’zi bir kamchiliklar yuzaga chiqa boshladi.

Ushbu maqolada masofaviy tarzda olib boriladigan arbitrajning o‘ziga xos jihatlari hamda vujudga kelgan ba’zi bir kamchiliklarni muhokama qilamiz.

Kalit so‘zlar: Arbitraj, onlayn arbitraj, arbitr, arbitraj muammolari, o‘ziga xos jihatlari, texnologik muamolar, inson omili.

ОСОБЕННОСТИ И ПРОБЛЕМЫ ДИСТАНЦИОННОГО АРБИТРАЖА

Эргашев Мирзобек Тохир угли

Инспектор управления по координации деятельности центров государственных услуг и органов ЗАГСa Министерства юстиции, магистрант

ТГЮУ

Tel: +998914148778

e-mail: ergashevmirzobek414@gmail.com

Аннотация: создание интернета в конце прошлого века вызвало радикальные сдвиги в мировом сообществе. Одновременно с появлением новшеств во всех сферах возникли новые виды правовых споров, но вместе с тем появились и механизмы, способные разрешать эти споры. Организация арбитражных судов, в частности, претерпела гораздо более радикальные изменения во время пандемии Covid-19. Появление онлайн-арбитража, который

считается новым методом, предоставило арбитражному суду широкие возможности среди избирателей. Однако в то же время выявились некоторые недостатки онлайн-арбитража. В то же время в онлайн-арбитраже появились некоторые недостатки.

В этой статье мы обсудим уникальные аспекты удаленного арбитража и некоторые возникшие недостатки.

Ключевые слова: арбитраж, онлайн-арбитраж, арбитр, проблемы арбитража, конкретные аспекты, технологические проблемы, человеческий фактор.

SPECIAL ASPECTS AND PROBLEMS OF ONLINE ARBITRATION

Ergashev Mirozbek Tohir o'g'li

Secretary of the Department of Coordination of the Activities of Public Service Centers and Registration of civil status documents of the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan and a graduate student of the Tashkent

State University of Law

Tel: +998914148778

e-mail: ergashevmirzobek414@gmail.com

Abstract: the creation of the Internet at the end of the last century led to a dramatic change in a world society. With the emergence of innovations in all areas, new types of legal disputes have appeared, but at the same time mechanisms capable of resolving these disputes have also appeared. In particular, the organizational frame of arbitration has undergone a lot of radical changes during the Covid-19 pandemic. The emergence of online arbitration, which is considered a new method, has created a wide range of opportunities among those choosing an arbitration court. At the same time, some shortcomings have appeared in online arbitration.

In this article, we will discuss the unique aspects of remote arbitration and some of the disadvantages that have arisen.

Key words: Arbitration, online arbitration, arbitrator, arbitration issues, specific aspects, technological issues, human factor

KIRISH

Arbitraj - bu har ikki tomonni tinglangandan so'ng vujudga kelgan masala yoki muammoni boshqa bir shaxs, ya'ni o'z sohasida professionallik xislatlariga ega bo'lgan va sudyalik qobiliyatiga ega bo'lgan inson tomonidan nizolarni hal qilishning muqobil usulidir. Bu shuni anglatadiki, tomonlar nizoni uchinchi shaxsning aralashuvi orqali, ammo sudga murojaat qilmasdan hal qiladigan yechimdir.

Arbitraj bu – **ADR** (nizolarni muqobil hal qilish) mexanizmlaridan biri bo'lib, ular orqali ikki yoki undan ortiq tomonlar o'z nizolari bo'yicha o'zlari tanlagan mutaxassis yoki mustaqil mutaxassis tomonidan yakuniy va taraflarga majburiy bo'lgan qarorni olishlari mumkin. Asosiy jihatlaridan biri - Arbitraj jarayoni qonuniy kuchga ega bo'lishi va oxir-oqibat majburiy bo'lishi uchun tomonlar o'z ixtiyori bilan arbitrajdan foydalanishga rozi bo'lishlari kerak va hakamlik sudyasining qaroriga rioya qilish va uni bajarishga qaror qilishlarini bildirishlari kerak.

Ma'lumki, arbitrajning bir necha xil turlari mavjud. Bu xilma-xillik kelishuvning shartlariga, nizo predmetiga va qonunchilikka asosan farqlanadi.

Misol tariqasi:

- Xalqaro arbitraj;
- Ad hoc arbitraj;
- Institutsional arbitraj;
- Shartnomaviy arbitraj;
- Gibrid arbitraj;
- **Onlayn arbitraj** (ODR – Online Dispute Resolution) va boshqalar.

Onlayn arbitraj an'anaviy arbitrajdan juda ko'p jihatlari bilan farq qiladi. Onlayn arbitraj mexanizmi onlayn va an'anaviy arbitrajning kombinatsiyasi degan umumiy fikr noto'g'ri hisoblanadi.

Nomidan ko'rinib turibdiki, ushbu turdagi arbitraj elektron arbitrajga tegishlidir. Bu turdagi arbitrajning o'ziga xos jihatlari bilan ajralib turadi. Agar arbitraj onlayn tarzda o'tkazilsa, tomonlar elektron pochta orqali qonunni tanlash masalasini muhokama qilishlari, ular tomonidan raqamli imzolangan hakamlik bitimini tuzishlari va hakamlik muhokamasi o'tkaziladigan geografik joylashuvini aniqlashlari, arbitraj tomonidan imzolanadigan qarorning joyini belgilash kabi harakatlar onlayn tarzda amalga oshirilishi mumkin.

Onlayn arbitraj, ayniqsa tomonlar uzoqda joylashgan joyda qulay va samaralidir, chunki masofaviy aloqa sayohat qilish zaruriyatini bartaraf qiladi. Xususan R. Rajan bu masalada, asosan, Onlayn Arbitraj onlayn o'zaro munosabatlar va tranzaksiyalardan kelib chiqadigan nizolar uchun ham, oflayn rejimda yuzaga keladigan nizolar uchun ham ishlatilishi mumkinligini ta'kidlaydi [1]. Biroq, bu, ayniqsa, nizolarni hal qilish uchun bir xil vositadan (Internet) foydalanish mantiqiy

bo'lgan va tomonlar ko'pincha bir-biridan uzoqda joylashgan elektron tijorat nizolari uchun ham muamolarini yechishning qulay usuli hisoblanadi.

Bu masalada M. Labanieh fikriga ko'ra, an'anaviy arbitraj hozir avvalgidek to'liq an'anaviy shaklda emas va xalqaro tijorat nizolarini ko'rishda bir qancha kamchiliklarga ega. Shu sababli, mahalliy va xalqaro tijorat nizolarini ko'rib chiqishda mavjud an'anaviy arbitraj usulini to'ldirish uchun yanada samarali arbitraj usuliga bo'lgan ehtiyoj dolzarb zaruratga aylandi. Elektron arbitraj (keyingi o'rnlarda "onlayn arbitraj" deb yuritiladi) ushbu ko'zlangan maqsadga erishish uchun dastlabki qadam bo'ladi. Biroq, onlayn arbitraj hali xalqaro darajada tartibga solinmagan degan fikrni ham hisobga olish zarur. Doktrinal huquqiy tadqiqot metodologiyasidan foydalangan holda, ushbu xalqaro konvensiyalar va qonunlarning onlayn arbitrajni rasmiylashtirishning huquqiy imkoniyatlarini o'rganish kerakligiga asosiy e'tibor berilgan [2].

F. Badiie o'z tadqiqotida onlayn arbitraj an'anaviy arbitrajdan nafaqat jarayonni onlayn o'tkazilishi mumkinligi, balki uning ta'rifining asosiy elementlari boshqacha bo'lishi bilan farqlanishiga e'tibor beradi [3]. Farqlar onlayn arbitraj ta'rifini o'zgartirishi mumkin, ammo ular onlayn arbitrajning haqiqiylikiga to'sqinlik qilmaydi. Tezlik, foydalanish imkoniyati va iqtisodiy samaradorlik kabi asosiy afzalliklari tufayli onlayn arbitraj juda moslashuvchan yondashuvda aniqlanishi va ishlatilishi mumkin. Onlayn arbitrajning aniq va inklyuziv ta'rifini berishga urinishda ushbu maqolada an'naviy arbitraj ta'rifining turli elementlari ko'rib chiqilgan.

Chexiyalik tadqiqotchi J. Herbovzkovaning bu boradagi fikriga e'tibor qaratadigan bo'lsak, o'tgan asrning 90-yillarida internet va boshqa aloqa texnologiyalarining katta evolyutsiyasi bo'lgan. Internet tufayli bozorlarda chegaralarning bekor qilinishi elektron tijoratning ulkan rivojlanishiga olib keldi va huquq dunyosiga ta'sir ko'rsatdi [4]. Yangi texnologiyalar huquqiy nizolarning yangi turlarini keltirib chiqardi va an'anaviy nizolarning murakkabligini oshirdi. Boshqa tomondan, u nafaqat bitimlarni, balki undan kelib chiqadigan nizolarni hal qilishni sezilarli darajada soddalashtirish potensialiga ega bo'lgan yangi vositalarni yaratdi. Ushbu yangi vositalardan foydalanish huquqiy noaniqlik manbai bo'lishi mumkin.

T. Schultz qayd etadiki, hozirda barcha ODR tizimlari rozilik asosida tuzilgan bo'lsa ham ularning hech biri qonun bilan belgilanmagan. Deyarli barcha hollarda rozilik elektron shaklda kiritilgan nizolarni hal qilish qoidalari bilan ifodalanadi. Ushbu bandlar nizodan keyingi kelishuvlar bo'lishi mumkin, ularga havolani ODR veb-saytlarida topish mumkin yoki nizodan oldingi kelishuvlar bo'lishi mumkin, ular tijorat uchun saytlarida joylashtirilgani uchun kamroq tarqalgan va aniqlash qiyinroq [5].

Har qanday tomon Onlayn Arbitraj qarorini ijro etish uchun murojaat qilishi kerak bo'lgan sud bilan bog'liq juda muhim huquqiy masala bo'ladi. Sudning joyi, arbitrajning joylashgan joyi yoki Onlayn arbitraj shartnomasi imzolangan joy

tushunchasiga ta'rif berish kerak tug'iladi. Onlayn arbitraj kiberk makondagi nizolarni eng yaxshi hal qilishning eng samarali oddiy usuli hisoblanadi. Onlayn arbitrajdan kelib chiqadigan ko'plab huquqiy muammolar mavjud, masalan, amaldagi qonunni tanlash, arbitraj kelishuvining talablari, imzo va arbitraj muhokamasi joyi va boshqalar.

Onlayn arbitrajning keng tarqalgan elementlari quyidagilardir:

- i. Onlayn arbitraj shartnomasi
- ii. Ochilish xarajatlari depozitlari
- iii. Onlayn arbitraj jarayonini qabul qilish
- iv. Onlayn arbitrni tayinlash
- v. Da'volar yoki qarshi da'voni rasmiylashtirish
- vi. Bahsli masalalarni shakllantirish
- vii. Barcha onlayn guvohnomalar orqali dalillarni olib borish
- viii. Oflayn holda shaxsan ko'rgazmalarni eshitish, agar ikkala tomon ham rozi bo'lsa
- ix. Onlayn arbitraj qarorini topshirish

Onlayn arbitrajning hozirgi yondashuvi onlayn/kibermakondagi arbitrajdir. Kibermakonga yondashuvning asosiy prinsipi texnologiya yordamida nizolarni hal qilishning yaxshiroq, tezroq va arzonroq usullarini topishdir. ODRga nisbatan sudga oid bo'lmagan ADR yondashuvi asosan muzokaralar va vositachilikka, shuningdek, tomonlar o'rtasidagi aloqa va munosabatlarni qanday yaxshilashga qaratilgan. Arbitraj yondashuvi nizoni arbitrning qarori bilan hal qilish uchun huquqlar va qonunlarning qo'llanilishiga urg'u beradi. Agar arbitraj oflayn rejimda yaxshi ishlayotgan bo'lsa, uni onlayn shaklga ham moslashtirish kerak, degan fikr bor. ODRning asosiy ishtirokchilari quyidagilardir: biznes subyektlari, iste'molchilar, hukumat va ADR institutlari. Biznes subyektlari ODRni afzal ko'radi, chunki u yopiq tizimli, tez va arzon. Bu shuningdek, taraflarning ishonchini oqlaydi. Taraf tashkilotlari uchun ODR taraflar huquqlarini ta'inlaydi. Hukumat ODRni sudlar hali taqdim eta olmagan adolatga kirishni ta'minlash, sud ishlarida ortiqcha yukni kamaytirish va elektron tijorat iqtisodiyotini rivojlantirish vositasi sifatida ko'radi. ADR institutlari ODRni raqobatbardosh ustunlikka erishish imkoniyati sifatida ko'rishadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini (AKT) qo'llash kelajakda muayyan turdagi nizolarni hal qilishning muhim vositasi sifatida rivojlanmoqda. Onlayn biznes va boshqa aloqalar o'z imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarish uchun ODR zarur bo'lgan infratuzilmaning tobora muhim tarkibiy qismiga aylanadi.

Yuqoridagilarni umumlashtirgan holda aytish mumkinki, xalqaro arbitraj hamjamiyati, UNCITRAL, onlayn arbitrajni bevosita va aniq tartibga solish uchun xalqaro huquqiy bazani ishlab chiqishi kerak. Ushbu ramka "Elektron arbitrajning namunaviy qonuni" deb nomlanishi mumkin. Bu bir qator afzalliklarga olib kelishi mumkin. Birinchidan, bu xalqaro miqyosda elektron arbitrajni tartibga solish yo'lidagi

birinchi qadam bo‘ladi. Ikkinchidan, u namunaviy huquq mamlakatlarini uni qabul qilishga undashi mumkin. Uchinchidan, u xalqaro huquqni garmonizatsiya qilish va yagona holda qo‘llanilishini ta’minlaydi.

Bibliografiya

1. Rajan, R.D, A primer on Alternative Dispute Resolution (ADR), Barathi Law Publications, Tamil Nadu, Newed. 2005, pages. 103-112.
2. Labanieh, M. F., Hussain, M. A., & Mahdzir, N. (2021). The legal capacity of international conventions and laws to legalise e-arbitration. Journal of International Studies, 17, 211-237. <https://doi.org/10.32890/jis2021.17.9>
3. Badiei, F., Online Arbitration Definition and Its Distinctive Features, Genève, 2010, pages. 2-3.
4. Herboczkova, J. Certain aspects of online arbitration. Prague, 2008, pages. 1-2.
5. Schultz, Th. Online Dispute Resolution: The State of the Art and the Issues. Genève, 2001. pages. 55-70.
6. <https://www.wipo.int/amc/en/arbitration/what-is-arb.html>